

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Національна Рада жінок України
Інститут проблем виховання НАПН України
Рівненський державний гуманітарний університет
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Гендерний центр
Центр соціальної та освітньої інтеграції «Без бар'єрів»

Матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з
міжнародною участю

«ПРОСОЦІАЛЬНА ОСОБИСТІТЬ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ»

Умань – 2021

Редакційна колегія:

- Коляда Н.М.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Кравченко О.О.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Албул І.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку

Вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини (протокол № 13 від 20 квітня 2021 року)

Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю (Умань, 22 квітня 2021 р.) / [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. – Умань : Візаві, 2021. – 102 с.

До збірника увійшли матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю «Про соціальну особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти», що відбулася в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2021

З М І С Т

Бартошик М.	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ РІДНОГО КРАЮ	5
Вихор С.	ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГЕНДЕРНИХ ДИСЦИПЛІН	7
Данкевич М.	ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ	10
Дячук І.	РОЗВИТОК НОВАТОРСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РУХУ У 80-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ	14
Жирська Г.	ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	18
Зданевич Т.	ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	22
Іванісік Н.	ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ТА РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	26
Какадій В.	НЕДИСКРИМІНАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ З ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	30
Карпів Н.	ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	35
Киценька М.	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЛІТНЬОГО ТАБОРУ	40
Кікінежді О.	ЕГАЛІТАРНА ОСОБИСТІТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	45
Коваль К.	ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ, У ДИТЯЧИХ БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	49

Кравченко О.	З ДІЯЛЬНОСТІ ГЕНДЕРНОГО ЦЕНТРУ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ	51
Кривко Т.	СУЧАСНІ БРИТАНСЬКІ ВИХОВНІ ПРАКТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ	56
Логвінова Д., Жигалко Л.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	60
Лотоцька М.	ВПЛИВ ГРИ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	64
Петренко О. Баліка Л.	ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ ТА ВИХОВАННІ» В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗВО	67
Савелюк Н.	ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ	70
Савчук С.	ІДЕЯ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	75
Серко З.	ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА У СУЧАСНОМУ СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ	77
Стельмашук Ж., Приндюк В.	РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ	81
Тверда Ю.	ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)	84
Тернавська Т.	ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОХ СФЕРИ	87
Цибуліна І., Цибуліна Т.	ПРАКТИЧНЕ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	91
Чайковська М.	ГЕНДЕРНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	93
Чіп Р.	СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	95

Чупіна К.	ЛІДЕРСТВО У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР	98
-----------	--	----

ім'я», «Насильство», «Колаж почуттів», «Що ми можемо зробити» та ін.

Отже, досвід впровадження гендерного підходу в освітній процес РДГУ за допомогою навчальної дисципліни «Гендерний підхід в освіті й вихованні» свідчить, що вивчення цього курсу сприяє формуванню гендерно чутливого світогляду здобувачів вищої освіти. Саме тому гендерний підхід повинен впроваджуватися в щоденне спілкування між педагогом та здобувачем вищої освіти, у повсякденну поведінку, що забезпечить розвиток та встановлення гендерної культури в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа : Концептуальні засади реформування середньої школи (2016). URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Петренко О. Б. Гендерний підхід в освіті й вихованні. Навчально-методичний посібник. Рівне: видавець О. Зень, РДГУ, 2017. 328 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2015 №1556-VII. Стаття 58. Обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/65715.html>.
4. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021». URL: <https://genderindetail.org.ua/news/uryadoviy-komitet-shvaliv-strategiyu-vprovadzhennya-gendernoi-rivnosti-u-sferi-osviti-134328.html>

Н. М. Савелюк

професор кафедри психології

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Ще 19 грудня 1980 року Україна ратифікувала основний міжнародний документ щодо забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок: Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У 2006 році був прийнятий Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», яким де-юре проголошено забезпечення відповідних рівних прав та можливостей у сфері, зокрема, державної служби та служби в органах

місцевого самоврядування. У 2015 році у Законі «Про місцеві вибори» уперше були закріплені гендерні квоти (не менше 40 % представництва осіб однієї статі у виборчих списках), але спочатку реальних санкцій за їх недотримання, як і певних «бонусів» за дотримання, не було. Нарешті, на місцевих виборах 2020 року ЦВК вперше в історії України не реєструвала список партії, якщо в ньому виявляли порушення квотного принципу.

А проте на практиці, у зв'язку з різними причинами, жінкам набагато важче повною мірою скористатися своїми офіційно проголошеними правами. Отже, постає питання: чи має жіноче політичне лідерство певну особливу специфіку або всі відповідні соціальні бар'єри – лише штучно створювані маскулінізованим політикумом умовності та стереотипи?

Лідерство в цілому – це один із важливих механізмів регулювання взаємин між людьми, соціальними групами, інституціями. Активність лідерів у різних сферах життя – це діяльність енергійних, цілеспрямованих, відповідальних, амбіційних чоловіків та жінок. Лідерство як соціальний інститут виконує низку важливих для суспільства і людей функцій [3, с. 64].

Політичне лідерство в контексті сучасних наукових теорій є, насамперед, політико-практичним явищем певного типу і виду, пов'язаним із відношеннями політичної та державної влади. Своєю чергою, такі відношення становлять певну політико-практичну конфігурацію, зміст якої визначається реальними соціально-історичними умовами. А тому різні аспекти політичного лідерства розглядаються, як наголошує О. Траверсе, в контексті проблеми співвідношення національного і наднаціонального, інтересів держави та інтересів громадян, державної самостійності, елітизму, соціального плюралізму тощо [7, с. 196].

На думку С. Захарія, різні концепції політичного лідерства можна поділити на 3 основні групи: 1) ті, які розглядають лідерство як універсальний феномен людської діяльності та стверджують, що природа лідерства однакова в усіх сферах суспільного життя; 2) такі, що ототожнюють лідерство з керівництвом та управлінням, при цьому діяльність лідера розглядається як насамперед адміністративна, а специфіка політичного лідерства зводиться до правових та етичних регуляторів політичної поведінки посадової особи; 3) ті, які розглядають політичне лідерство як специфічне явище суспільного життя, що не зводиться до правових, економічних, психологічних чи

інших принципів [5, с. 90].

Один із сучасних напрямків дослідження феномену політичного лідерства та лідера як його суб'єкта – гендерний аспект. Адже при будь-якому виваженому прийнятті рішень важливо, щоби були враховані цінності, потреби та інтереси різних верств населення, а тому залучення жінок до процесу обговорення, прийняття, упровадження рішень залишається необхідною передумовою демократичного суспільного розвитку. На цьому шляху важливо уникати формальних підходів і пам'ятати про те, що рівний доступ має забезпечуватися відповідними реальними діями. Так, якщо на участь у певному заході запрошена паритетна кількість жінок і чоловіків, необхідно переконатися, що жінки, котрі часто більш обтяжені своїми формально й неформально існуючими гендерними ролями (турбота про сім'ю, дітей або старіючих батьків), дійсно зможуть узяти участь у проведенні відповідного заходу від його початку та до кінця [6].

Сучасні зарубіжні вчені виокремлюють чотири основні підходи до проблеми співвідношення лідерства та гендеру: 1) ґрунтується на припущенні про те, що лідерство начебто біологічно детерміноване, тобто, вроджене й може спостерігатися тільки у чоловіків; 2) визнає роль соціалізації у цьому процесі та досліджує поняття гендерної ролі як одного з визначальних чинників лідерства; 3) включає цілу низку факторів, серед яких – ідентифікація, що формує гендерну роль та впливає на ефективність керівництва; 4) визначає відмінності у тому, як саме чоловіки та жінки досягають лідерства [8].

Починаючи з відомого дослідження М. Дюверже, котрий чи не першим акцентував увагу на меншій політичній активності жінок порівняно з чоловіками, такому фактові надаються здебільшого психологічні пояснення. Так, і досі вважається, що жінки більш схильні до традиційних цінностей та консервативних поглядів і «за самою своєю природою» не можуть прийняти маскулінний стиль політики, мати самостійні політичні уподобання, натомість начебто некритично поділяючи політичні смаки й погляди чоловіків [4].

Водночас, хоч доволі тривалий час пасивна участь жінок у політиці (а фактично – неучасть) вважалася нормою, проте з появою у ХІХ столітті феміністського руху ставлення до такої участі поступово, проте суттєво змінилося. Починаючи з 70-х років минулого століття, разом із категорією гендеру, до політичного життя й відповідного виду дискурсу залучаються жінки, котрі впевнено доводять, що здатні брати активну та ефективну участь у «великій» та «малій» політиці.

У цілому із другої половини ХХ століття гендерна відмінність починає розглядатися як одна з важливих складових, що визначають політичну поведінку особистості. На думку Н. Бушуєвої, пошук доказів на користь відмінностей (або їх відсутності) між лідерами – чоловіками та жінками, ведеться за трьома векторами: у рамках традиційних психологічних напрямів і підходів, які інтегрувалися, між іншим, у політичні науки (психоаналіз, біхевіоризм, когнітивна психологія); в контексті вивчення загальних гендерних відмінностей; крізь призму гендерних теорій лідерства [2].

Згідно з Т. Бендас та О. Петрушихіною, на початку ХХІ століття узагалі можна говорити про виникнення нової наукової галузі – гендерної психології лідерства. Відповідні дослідження зосереджують свою увагу на таких основних аспектах: 1) поведінка лідерів – наприклад, за даними досліджень Е. Іглі зі співавторами, жінки більшою мірою схильні до трансформаційного типу лідерства (базується на емоційному впливові та прагненні до внутрішнього конформізму підлеглих), а чоловіки – до трансакційного (основа – раціональна взаємодія, свого роду взаємовигідна «угода»); 2) гендерна ідентичність лідерів – зокрема, Е. Коеніг зі співавторами емпірично довели той факт, що, незважаючи на поширення ідеї про рівність статей, водночас посилюється реальна маскулінізація лідерської ролі (принаймні, в рамках стереотипних уявлень); 3) кроскультурні дослідження – наприклад, ван Еммерік зі співробітниками встановили, що орієнтація керівників або на задачу, або на стосунки має не стільки гендерний, скільки культурний корелят; а Р. Бонжіорно та Б. Девід емпірично довели, що і більш жорсткі в гендерному плані культури, й ті, де останнім часом спостерігаються реальні тенденції досягнення гендерного паритету (наприклад, в Австралії), демонструють неприйняття маскулінного (авторитарного) типу лідерства саме у жінки; 4) особистісне спрямування – наприклад, Х. Ліпс та Е. Кінер фактично довели, що майже за півстоліття відповідні гендерні стереотипи так і не змінилися; зокрема, в експериментально створюваних ситуаціях чоловіки зазвичай частіше ставали лідерами, а жінки з високим рівнем домінантності переважно не отримували лідирування навіть у спільноті з низькодомінантними чоловіками [1].

Вищезазначене стосується, зокрема, і сфери політики. Адже жінки доти не зможуть реально змінити своє світобачення, свій спосіб життя, своє соціальне становище, доки не будуть брати участь в управлінні державою на паритетних із чоловіками засадах. З усім тим,

у суспільстві досі побутують доволі потужні соціальні стереотипи – гендерні упередження щодо начебто нездатності жінки до «великої» або й навіть «малої» політики. А тому актуальною на сьогоднішній день залишається проблема формування позитивного іміджу саме лідерок у політиці. Пріоритетними в цьому контексті мають бути зусилля, спрямовані на розвиток дійсно партнерських взаємин між чоловіками та жінками як політиками й політиkinями й утвердження реальної гендерної демократії. Тим паче, що віковічні національні традиції України, зафіксовані в нашому генетичному кодові, мають сприяти реалізації такого завдання.

Отже, у період складних суспільно-політичних перетворень проблема гендерної рівності не тільки не втрачає своєї актуальності, а й набуває її із новою силою. Зміна традиційних уявлень та стереотипів має включати, між іншим, переосмислення штучно розподілених ролей чоловіка та жінки, усвідомлення того, що не існує лише чоловічої чи жіночої характеристики, ролі, діяльності. Натомість різним особистостям, незалежно від їх статі, можуть бути притаманні самотійність або залежність, активність чи пасивність, сила або слабкість, прагматизм чи мрійливість. Вищезазначене стосується, зокрема, і сфери політичної діяльності та державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендас Т. В., Петрушихина Е. Б. Проблемы гендерной психологии лидерства: новый этап развития. Вестник РГГУ. Серия «Психология. Педагогика. Образование», 2015, С. 134–142.
2. Бушуева Н. В. Гендерный подход к изучению политических лидеров (по материалам зарубежных исследований). Социология власти. Научный журнал, 2010, С. 142–152.
3. Васьковская С. В. Лидер / Психология личности: Словник-довідник // За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.
4. Дюверже М. Политические партии / Пер. с фр. М.: Академический проект, 2000. 538 с.
5. Захарія С. Я. «Політичне лідерство» та «політичне керівництво»: сутність понять. Економіка та держава, 2009, № 8, С. 89–90.
6. Політичне лідерство: навч. посіб. / авт. кол.; за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. К.: НАДУ, 2013. 300 с.
7. Траверсе О. Політичне лідерство як предмет політичної теорії. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007, Вип. 33, С. 196–206.
8. Appelbaum S., Audet L., Miller J. Gender and leadership? Leadership and gender? A journey through the landscape of theories. Leadership & Organization Development Journal, 2003, P. 43–51.